

Cristel van de Hoef & Robbert Roosenboom: Een verwerpelijk prutswerk

---

Op de kwalijke inhoud van het roman Alles moet anders van Marcel Reijmerink werden wij gewezen door een leerling. Het boek is in 1995 al verschenen, maar slechts weinig besprekingen zijn het ten deel gevallen. Hoe het in onze schoolbibliotheek terechtgekomen is, weten we niet, maar het is inmiddels uit de collectie verwijderd. Hiermee hoeven we leerlingen niet in aanraking te brengen.

Dubieuze personages

In het eerste hoofdstuk maken we kennis met de hoofdfiguur, Thomas Langeveld. Hij is student Duits te Utrecht, woont alleen, in de hoerenbuurt van Utrecht. Zijn afstudeeronderwerp wordt Albert Speer en hij heeft naar eigen zeggen meer dan honderd Hitler-biografieën op zijn kamer liggen. Hij gaat vaak gekleed in een bomberjack. Op een van de eerste bladzijden praat hij tegen Céline, een – naar we later te weten komen – hersenschim van Thomas die in zijn hoofd verschenen is naar aanleiding van een popposter die hij aan de muur heeft hangen: “Ik heb koppijn, Céline. De hele week suist het door mijn kop. En weet je hoe dat komt? Door die bovenburen van me, die zwartboekels met hun koleremuziek.” “Dat moet je niet zeggen, Thomas. Het zijn ook mensen.” “Wat ben jij een schijnheilige blanke drol, zeg. Je laat die zwarten hier toch ook niet binnen. En waarom? Omdat ze niet te vertrouwen zijn. Omdat ze stinken naar knoflook. Omdat ze geen geld hebben. [...] Ach kom, racist... Ik waarschuw enkel. Het wordt een zootje met al die zwarten hier in dit overvolle land.” (blz. 13-14). We zijn natuurlijk bekend met het gegeven dat je een auteur niet kunt vastpinnen op de uitspraken van zijn personages. We kunnen ons echter niet aan de indruk onttrekken dat Reijmerink zich hier wel

erg gemakkelijk achter verschuilt. Thomas lijkt in het leven geroepen om hem deze uitspraken te laten doen. De uitspraken staan niet in dienst van het personage, maar het personage staat in dienst van deze uitspraken. Dat is fout. De uitspraken hebben geen ander doel dan uitgesproken te worden, dan de desbetreffende meningen op de bladzijden te laten knallen.

Tijdsportret zonder analyse

Als je als auteur wilt voorkomen dat lezers de ideeën van de hoofdpersoon gelijkstellen aan jouw ideeën, moet je in het verhaal een ‘tegenstem’ laten horen. Dat hoeft natuurlijk niet ook de stem van een personage te zijn, maar kan evengoed ‘tussen de regels door’ in de vertelling te lezen zijn. Dat gebeurt in dit boek absoluut niet. Reijmerink doet het met zijn ondertitel ‘Een roman over de verloren generatie’ voorkomen alsof hij een tijdsportret wil schrijven, maar dan heeft dit wel de (psychologische) diepgang van een regenplasje. Al vaker is verdedigd dat een roman geen illusies kan bieden, als die de pretentie heeft een tijdperk met personen zonder illusies te schetsen. Maar zulke romans geven daarmee in feite wel een analyse van de beschreven tijd. Reijmerink analyseert niets.

Niet alleen in woorden, maar ook in daden laat Thomas zich lelijk kennen. ‘Hij gooide de bange jongen hardhandig tegen het traliewerk dat voor de juwelierszaak was getrokken om zodoende junks en ander potentieel gajes geen kans te geven iets uit de winkel te stelen. De weerloze junk lag ineengedoken tegen het traliewerk. Hij zag er versleten uit, ondanks het feit dat hij nog niet ouder dan 25 jaar was. Thomas ging voor hem staan. Spottend zei hij: “Ja, ja, jullie junks trekken altijd op in grote groepen. Maar o wee, als jullie alleen zijn, dan schijten jullie zeven kleuren stront. Dan durf je opeens niks meer.” (blz. 40).

Dekking achter hoofdpersoon

Je kunt het natuurlijk afdoen met het gegeven dat de hoofdpersoon gek is. Hij praat tegen een meisje op een poster, Céline, alsof ze een levende figuur is. Hij identificeert zich soms zo sterk met zijn scriptieonderwerp Albert Speer dat hij denkt dat hij Speer zelf is. Zo zijn er meer tics te noemen. Maar meer dan een truc om de hoofdpersoon zo te laten denken, praten en

doen zoals hij denkt, praat en doet, is deze gekte niet. En dus een truc om als auteur buiten schot te blijven. Hiermee komen we op hetgeen je de auteur tijdens het lezen eigenlijk steeds kwalijk neemt: hij laat Thomas al deze smakeloze opvattingen ventileren en lijkt daarbij als auteur voortdurend te zeggen: 'ik niet, hoor, maar hij,' door dergelijke goedkope vormen van indekking, zonder enige overtuiging. Wij hoeven geen dominee te horen die als personage of als verteller in het boek laat weten wat er mis is met de opvattingen van Thomas. Dat zou een erg moralistisch boek opleveren. Maar ook het arrangement van het verhaal is oppervlakkig. Zo klinkt de hoofdpersoon totaal niet gek meer op het moment dat hij racistische, fascistische of antisemitische uitspraken doet.

Loze citaten

We geven nog enkele citaten. Na een bezoek aan een cabaretvoorstelling komt Thomas de cabaretier in de kroeg tegen. In een gesprek komt Thomas tot het idee dat er een nieuwe partij opgericht moet worden, de Partij van de Zuivering: "We moeten naar Duitsland. Duitsers weten hoe ze een grote verandering moeten doorvoeren. Er moet een definitieve Wende komen. Definitief en allesomvattend. Noem het maar een sanering. De Duitsers weten hoe je dat moet doen" (blz. 55). De cabaretier heet Robert Zwaard, maar op de achterflap van *Alles moet anders* prijst cabaretier Vincent Bijlo het boek aan: 'Vanuit zijn zwartlederen fulmineerstool heeft Marcel Reijmerink een indrukwekkend strijdbaar boek geschreven. Het is gericht tegen met name een linkse generatie die in de jaren zestig, zeventig en tachtig precies wist wat goed en wat fout was. [...] Dat de jonge opinie-journalist Marcel Reijmerink in zijn roman *Alles moet anders* deze generatie en haar politieke cultuur op de hak neemt, is een goede zaak. Temeer, omdat juist vanuit deze oude generatie het verwijt klinkt dat wij van de jonge generatie te weinig strijdbaar zouden zijn. In dit boek wordt eindelijk een klap aan hen uitgedeeld. Maar ook is het een oproep aan onze generatiegenoten om harder te fulmineren tegen de oudere generatie die fout na de oorlog is geweest en nog steeds op de belangrijkste posities van onze maatschappij bivakkeert.' Uit de laatste zin mag blijken dat Bijlo de inhoud van het boek niet echt kent. En over de

strijdbaarheid van dit boek valt enorm te twisten. Om zo'n boek te maken is meer nodig dan een aantal politiek incorrecte meningen in de mond van enkele personages te leggen. En dat 'meer' is naar ons idee in *Alles moet anders* niet terug te vinden.

Het is niet alleen Thomas die de kwalijke meningen voor zijn rekening neemt. Later in het verhaal bezoekt Thomas met een vriend van hem, Mathy, een oude nazi, Ullrich. Deze zegt in een gesprek met hen over de joden: "Zij hebben ons de oorlog verklaard. Wij niet. Ik was geen anti-semiet. Maar na hun oorlogsverklaring was ik en met mij vele oprechte Duitsers wel verplicht tegen hen te vechten." "Julie hebben die oorlog anders mooi gewonnen." [...] "Nee jongen. Die oorlog hebben we glansrijk verloren." Zelfs voor Mathy was deze kronkel te veel. Het leek even of hij zich gewonnen gaf. "Hoezo verloren?," fluisterde hij. "Meer dan zes miljoen joden zijn er omgekomen." [...] "Ze zijn nog steeds aan de macht. Kijk om u heen. De hele wereld wordt door het jodendom geregeerd. In het Witte Huis, in het Kremlin. Ze bepalen alles wat er gebeurt. Ze hebben nog steeds alle macht in handen." (blz. 66-67) De stupiditeit straalt ervan af, maar waar is in het hele boek de auteur die meer biedt dan de stupiditeit van de hoofdpersonen? Nergens.

Climax van gekte

Reijmerink probeert in de loop van het verhaal een climax van de gekte op te bouwen. Daarvoor beheerst hij duidelijk het métier van schrijver absoluut onvoldoende. Een gek personage is als verteller onbetrouwbaar en daardoor ontstaat er een verhaal met een bepaalde gelaagdheid. In *Alles moet anders* mist die gelaagdheid, waardoor een scène als de volgende náast de gekte komt te staan, in plaats van onderdeel van de toenemende gekte uitmaakt: "Als eerste gaat het linkse bolwerk van de universiteit eraan. Allemaal zullen ze worden gearresteerd en in grote processen worden berecht. Mijn partij, waar ik de leider van ben, de Partij van de Zuiveringen, zal daar zorg voor dragen. Naast deze actie zullen er ook charges worden uitgevoerd in de Rooie Rat, die smerige linkse boekhandel, en het punkcafé België." Een luid gejuich was te horen. [...] De stropdas klopte me op mijn schouder. "Wij zijn je kameraden, volksgenoot. Als je ons nodig hebt

zeg je het maar. Ik heb echter één ding niet gehoord. Wat doe je met de joden en de zwarten?" "Joden zijn er niet meer," zei ik. "Zwarten des te meer. Die gooien we in de Noordzee. De enige plek in Nederland waar nog ruimte is voor die lui." Een oorverdovend kabaal brak los. Het leek of ik Sieg Heil hoorde roepen, maar zeker was ik er niet van.' (blz. 135).

Toen in 1947 *De avonden* verscheen, schreef recensent Godfried Bomans in Elseviers weekblad: 'Het is in zijn soort een meesterwerk. Ik verzoek u wél acht te geven op de beperking: "in zijn soort". Want de soort is eenvoudig afschuwelijk.' Alles moet anders is van een verwerpelijke soort, maar bovendien in zijn soort prutswerk. Het is een boek dat uit de schoolbibliotheken geweerd moet worden.

Recensie

Herman Giesbers: De multiculturele samenleving in de basisschool

---

Mylène Hanson, *Klassengesprekken. Een interactieve benadering van onderwijs in multiculturele klassen*. Utrecht, Uitg. deGraaff, 2002. ISBN 90 77024 03 4, 143 blz. € 16,25.

Moer is niet de eerst aangewezen plaats om een dissertatie te bespreken, maar voor *Klassengesprekken*, het proefschrift van Mylène Hanson, is er meer dan één reden om een uitzondering te maken. Niet alleen heeft de auteur zich op voorbeeldige wijze weten te beperken tot een boek van handzame omvang, zo'n 140 bladzijden, dat ook nog eens vlot en helder geschreven is, maar ook biedt het op boeiende wijze inzicht in hoe visies van leerkrachten op multiculturaliteit vorm krijgen in hun interactie met kinderen op de basisschool. *Klassengesprekken* analyseert de communicatie tussen leerkrachten van twee basisscholen met hun leerlingen in lessen wereldoriëntatie waarin de interculturele methode *De Grote Reis* centraal staat, en daarmee focust het boek tevens op een ander centraal aandachtspunt van *Moer*, de rol van taal en taalgebruik in andere lessen dan de lessen taal of Nederlands.

Multiculturaliteit

In hoofdstuk 1, 'Van integratievisie naar multiperspectiviteit', prikkelt de auteur de lezer al meteen tot een stellingname die ingaat tegen de huidige dominante visie op de multiculturele samenleving die zegt dat integreren betekent: assimileren, eenzijdig aanpassen. Deze integratieve visie vooronderstelt dat 'allochtonen' op diverse gebieden een achterstand hebben en dat politiek gezien de ideale samenleving een homogene samenleving is, gebaseerd op één -